

Anna Kotlarska-Michalska (red.), *Diagnozowanie i projektowanie w pracy socjalnej*, Wyd. UAM, Poznań 1999

Prezentowana publikacja jest efektem ciekawej współpracy redaktora tomu Anny Kotlarskiej-Michalskiej ze studentami Studium Pracy Socjalnej Instytutu Socjologii UAM. Jak podkreśla redaktor publikacji „budowa projektu socjalnego opartego na metodzie sieciowej stała się celem głównym badań empirycznych skierowanych na bliższe rozpoznanie uwarunkowań i skutków kilku ważnych problemów społecznych, takich jak: dysfunkcjonalność rodzin, przestępczość nieletnich, narkomania wśród młodzieży oraz bezdomność” (s. 1).

Umiejętności badawcze studentów w zakresie diagnozowania problemów społecznych, jak i umiejętności w projektowaniu zmian za pomocą konkretnych projektów socjalnych, zdobyte podczas seminarium dyplomowego, zaowocowały ambitnymi przedsięwzięciami badawczymi zaprezentowanymi w omawianej pracy. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że nieczęsto prace studentów bywają na tyle wyróżnione, iż mają oni możliwość opublikowania swoich badań. Redaktor tomu, a zarazem promotor prac dyplomowych może poszczycić się umiejętnością motywowania młodych ludzi do twórczego zmagania się z trudnymi problemami badawczymi.

Omawiana praca składa się z krótkiego wprowadzenia oraz siedmiu rozdziałów. „Wprowadzenie” zawiera kilka informacji na temat współpracy redaktora tomu ze studentami oraz zwięzłą prezentację wartości całej pracy.

Rozdziały pierwszy i drugi, autorstwa Anny Kotlarskiej-Michalskiej, należy uznać za niezbędne wprowadzenie do problemu diagnozowania oraz projektowania w pracy socjalnej, a także dobre tło teoretyczne późniejszych rozdziałów prezentujących wyniki badań empirycznych oraz zbudowanych projektów socjalnych.

W rozdziale pierwszym zatytułowanym „Diagnozowanie w pracy socjalnej. Znaczenie badań naukowych w diagnozowaniu problemów społecznych” autorka czyni przegląd różnych definicji pojęcia „diagnoza” (oraz pojęć używanych zamiennie) w pracy socjalnej oraz pedagogice społecznej. Dla przejrzystości wywodu ważniejsze konstatacje umieszczone są w ramkach, a przez to wydzielone i podkreślone w tekście (ta forma podkreślania najważniejszych informacji stosowana jest we wszystkich rozdziałach autorstwa Anny Kotlarskiej-Michalskiej). Na uwagę zasługuje fakt, iż przegląd definicji oparty jest głównie na literaturze z lat dziewięćdziesiątych, stąd poznajemy szereg interesujących, najbardziej współczesnych stanowisk.

Oprócz problemów definicyjnych autorka omawia również (w drugim podrozdziale) typy badań w pracy socjalnej w odniesieniu do badań naukowych z terenu nauk społecznych. Głównym celem tego podrozdziału jest wg Anny Kotlarskiej-Michalskiej „wskazanie, że posługiwanie się terminem „badania” w pracy socjalnej nie zawsze jest do końca uprawnione” (s. 24). Autorka konkluduje: „Aby nie nazywać terminu badania i aby nie utożsamiać czynności wstępnych, jakie wykonuje pracownik socjalny przed opracowaniem planu działania, warto wprowadzić wyraźny podział na 1) działania badawcze, których celem jest gruntowne zdiagnozowanie problemu i na 2) działania rozpoznawcze, których celem jest oszacowanie wstępne problemu, którego rozwinięciem winien zająć się pracownik socjalny” (s. 27). Cenna jest propozycja Anny Kotlarskiej-Michalskiej, żeby pod pojęciem gruntownego diagnozowania problemu rozumieć „diagnozę poprzedzoną badaniami empirycznymi opartymi na sprawdzonych zasadach metodologicznych, badaniami, których wyniki można sprawdzić i porównać, badaniami, które nawiązują do rezultatów wcześniejszych studiów empirycznych podejmowanych przez innych badaczy” (s. 27). Natomiast w przypadku skupienia uwagi pracownika socjalnego na diagnozowaniu konkretnej sytuacji wybranego przypadku, autorka proponuje używać pojęcia „opis diagnostyczny”, w znaczeniu sprawozdania, rodzaju reportażu z rozpoznania sytuacji (jednostki, rodziny, grupy) opartego na obserwacji i przeprowadzonych rozmowach, ale z pominięciem przeglądu stanu wiedzy o danym problemie (s. 27).

Rozdział drugi, również autorstwa redaktora tomu, zatytułowany jest: „Projektowanie zmian społecznych. Zasady opracowywania projektów socjalnych. Rodzaje projektów socjalnych”. Oprócz zagadnień

poruszanych w kolejnych podrozdziałach, wynikających z samego tytułu rozdziału, autorka porusza tutaj ważną kwestię monograficznego projektu socjalnego. Ten typ projektu składa się z dwóch części: „diagnostycznej, opartej na monografii problemu społecznego czy instytucji oraz z części projektującej sposoby rozwiązania danego problemu czy podniesienia efektywności działań danej instytucji” (s. 48). W omawianym podrozdziale znajdujemy konkretne dyrektywy prowadzenia każdej z dwóch części projektu: opisane wnikliwie poszczególne typy części diagnostycznej oraz różne modele i strategie budowy projektu socjalnego.

Wiele ważnych wskazówek praktycznych znajdzie też czytelnik w ostatnim podrozdziale omawianego rozdziału zatytułowanym: „Model strategii w pomocy społecznej jako przykład zastosowania badań diagnostycznych do projektowania zmian społecznych”.

Efekty badawcze studentów zaprezentowane zostały począwszy od rozdziału trzeciego pt. „Sytuacja dzieci z rodzin dysfunkcyjnych. Diagnoza i projekt socjalny”. Zespół młodych badaczy pod kierownictwem Macieja Dziamskiego, autora rozdziału, przeprowadził badania wśród dzieci uczestniczących w zajęciach świetlic socjoterapeutycznych znajdujących się na terenie poznańskiej dzielnicy, uznawanej za środowisko lokalne naznaczone szeregiem problemów społecznych. Opis diagnostyczny sytuacji życiowej badanych dzieci wskazuje, iż działania pomocowe w postaci utworzenia świetlic, są działaniami niewystarczającymi w przypadku zaobserwowanej, znacznej dysfunkcjonalności rodzin. Powstał więc konkretny plan wieloaspektowej pomocy w postaci dwóch typów projektów socjalnych: jeden oparty na metodzie sieciowej oraz przygotowany w tradycyjny sposób. Efekty zastosowania metody sieciowej zostały przedstawione w rozbudowanej tabeli obrazującej aktorów związanych z problemem oraz ważne ich cechy, natomiast projekt socjalny przygotowany metodą klasyczną rozpisany został na konkretne cele i zadania oraz formy pomocy. Proponowane pomysły na uzdrowienie sytuacji dzieci z rodzin dysfunkcyjnych świadczą o dojrzałości i dużym potencjale twórczym ich autorów.

Kolejny opis diagnostyczny i projekt socjalny dotyczył problemu przestępczości nieletnich. Zespół badawczy, którego liderem był Marek Oziemkowski (autor rozdziału czwartego) przeprowadził badania wśród nieletnich przestępców uczęszczających do szkół ponadpodstawowych Poznania i Obornik Wielkopolskich oraz mających kontakt z Sądem Rodzinnym w Gnieźnie. Na podstawie społeczno-ekonomicznej sytuacji młodocianych przestępców zaproponowano działania na rzecz zmian systemowych na poziomie państwa, województwa i gminy. Szczegółne miejsce obok działań resocjalizacyjnych przypisuje się w owym projekcie działaniom profilaktycznym. Oba typy działań zostały bardzo szczegółowo opisane w odniesieniu do wyróżnionych mikro-, mezo- i makrostruktur społecznych.

W rozdziale piątym, pt. „Uwarunkowania narkomanii. Projekt socjalny rozwiązywania problemu”, zaprezentowano wyniki badań przeprowadzonych przez grupę studentów kierowanych przez Małgorzatę Jodłowską. Badania te przeprowadzono wśród osób leczących się w Ośrodku Resocjalizacyjnym MONAR w Sokolnikach koło Łodzi. Efektem pracy zespołu jest projekt socjalny „neofita”, którego głównym celem jest pomoc neofitom – osobom wyzwalającym się z nałogu, mającym problemy w adaptacji do życia w społeczeństwie. Projekt ten, podobnie jak omawiane wcześniej, zakłada współdziałanie bardzo wielu podmiotów funkcjonujących na poziomie wszystkich struktur społecznych.

W rozdziale szóstym pt. „Sposoby rozwiązywania problemu bezdomności na przykładzie wspólnoty Barka”, autorstwa Moniki Oliwy-Ciesielskiej, znajdujemy bardzo ciekawy przykład kompleksowej próby rozwiązania problemu nieprzystosowania społecznego. Autorka zapoznaje czytelnika z historią powstania wspólnoty, opisuje na wielu przykładach biografie bezdomnych próbujących żyć w owej quasi-rodzinnej grupie oraz zwraca uwagę na poszczególne etapy zmian w sposobie życia badanych dzięki zamieszkaniu we wspólnocie „Barka”. Główną zaletą omawianego rozdziału jest szczegółowe przedstawienie oryginalnego projektu socjalnego, który jest realizowany w praktyce.

Rozdział zamykający omawiany tom, autorstwa Anny Kotlarskiej-Michalskiej pt. „Praca socjalna – oczekiwany zakres a bariery realizacji. Diagnoza i projekt zmian” jest podsumowaniem kilkuletnich analiz na temat funkcjonowania zinstytucjonalizowanej pomocy społecznej. Autorka, jako jedna z nielicznych, podejmuje próbę krytycznej oceny mechanizmów funkcjonowania pomocy społecznej w naszym kraju, posługując się zarówno katalogiem oczekiwań ze strony różnych podmiotów wobec pomocy spo-

łączej oraz katalogiem konkretnych barier tkwiących zarówno w samej ustawie o pomocy społecznej i innych rozwiązaniach organizacyjnych oraz w braku koncepcji uprawiania pracy socjalnej wśród pracowników pomocy społecznej, braku wiedzy o istocie pracy socjalnej w środowisku lokalnym czy w barierach tkwiących w postawach klientów pomocy społecznej. Przegląd barier powodujących zmniejszenie efektywności działań pomocowych zostaje podsumowany konkretną propozycją projektu socjalnego.

Omawianą pracę należy polecić jako lekturę obowiązkową dla studentów – przyszłych pracowników socjalnych, ale także dla osób wykonujących ten zawód. Jest to również ciekawa lektura dla wszystkich interesujących się praktycznym zastosowaniem wiedzy z dziedziny nauk społecznych.

Sabina Królikowska

Krystyna Marzec-Holka, *Pracownicy socjalni i wolontariusze – a możliwości reformy pomocy społecznej*, Wyd. WSP Bydgoszcz 1998

Praca zbiorowa, pod redakcją Krystyny Marzec-Holki, dotycząca teoretycznych i praktycznych koncepcji pracy socjalnej, choć wydana dwa lata temu porusza zagadnienia, które w niczym nie straciły na swej aktualności. Budzą one bowiem ciągle żywe spory, polaryzując stanowiska tak decydentów, jak i zwykłych obywateli-podatników, których podatki asygnowane są również na cele pomocy społecznej, w różnych proporcjach, w różnych państwach.

Tradycje państwa opiekuńczego i związane z tym zasady polityki społecznej, jako polityki ładu socjalnego, zwykle kojarzymy sobie z narodzinami społecznej gospodarki rynkowej, a więc okresem po II wojnie światowej, przeciwstawiając tradycje europejskie odmiennym zasadom ładu społecznego, realizowanego np. w Stanach Zjednoczonych.

W poczet państw europejskich, które taką politykę realizują, włączamy przede wszystkim Danię, Holandię, Belgię, Niemcy, Austrię, Francję, Włochy, państwa skandynawskie i w pewnym zakresie Wielką Brytanię. Widać więc, że jest to zdecydowana większość państw Europy Zachodniej. Społeczna gospodarka rynkowa kojarzy nam się przede wszystkim z taką polityką społeczną, która rozumiana jest jako polityka ochrony:

- bezrobotnych,
- rodzin,
- wybranych grup społecznych (np. inwalidów, bezdomnych, potrzebujących wsparcia etc.).

Obecnie realizowanych form aktywnej polityki społecznej i praktyki socjalnej nie można jednak utożsamiać bez reszty z genezą społecznej gospodarki rynkowej i państwa welfare state. Ich rodowód historyczny jest bardziej złożony i wielokierunkowy, do czego wrócimy za chwilę.

Recenzowana praca zbiorowa porusza bardzo wiele interesujących wątków, odnoszących się do założeń i praktyki socjalnej. Składa się z trzech części.

Część I – Podstawy teoretyczne, metodologiczne i etyczne pomocy społecznej, część II – Pracownik socjalny – wobec wymogów personalizacji i współczesnych problemów pomocy społecznej, oraz część III – Zagrożenia życia społecznego – a obszar realizacji zadań pracy socjalnej.

Problematyka polityki i pomocy społecznej wzbudza wiele kontrowersji, odnoszących się do różnych wizji, jak ją realizować. To centralne zagadnienie podjęły jakiś czas temu Maria Hirszowicz i Elżbieta Neyman, w inspirującym artykule „Państwo opatrnościowe i jego ofiary”, stanowiącym jakby parafrazę klasycznego dzieła Karla Poppera „Społeczeństwo obywatelskie i jego wrogowie”. Autorki w swoim tekście wskazują, iż realizowanie przez współczesne państwo w jakimś wymiarze pomocy społecznej jest nie do uniknięcia, rodzi się jednak pytanie o jego zakres. Funkcją polityki społecznej typu welfare state będzie przede wszystkim przeciwdziałanie skrajnej dyferencjacji, poprzez retuszowanie symptomów zróżnicowania i niwelowanie w ten sposób konfliktów społecznych.